

VÉLEMÉNYÜNK SZERINT

TÉTENYI „TUMULTUS” 1766-BAN

Ezen a címen jelent meg Kosáry Domokos húszoldalas meseterdetektív-jelentése a *Tanulmányok Budapest múltjából* legújabb kötetében. Megfontoltan választottam a fenti műfaji megjelölést. A szerző ugyanis egy nemlétező, eszményi nyomozó játékos buzgalmával és logikájával derített fényt a tétényi jobbágycsapatok 1766. május 20-i zendülésének okaira, lefolyására és következményeire.

Maga az esemény — a „tumultus” — nem befolyásolta jelentősen a világtörténelmet, de még a magyar történelmet sem. Rudnyánszky József tétényi uradalomban a jobbágycsapatok megtagadták a majorsági gabona learatását, majd közelharcban kiszabadították a tömlőből egyik vezetőjüket. A csetepaténak egy halálos áldozata volt: az urasági birkás. Emiatt az egyik zendülőt fűvesztésre, a másikat egy évi kényszermunkára ítélték. Mária Terézia közbelépett, a halálos ítéletet egy évi kényszermunkára változtatta át, a földesurat pedig megvédte. A megye feltehetően kiírt egy királynót.

Ismétlem: önmagában nem jelentős ez a történet — és mégis azzá válik, mielőtt szakértő közzeledik hozzá. A levéltár és a kancelláriai iratok laikus szempontból szürke és átláthatatlan tömkelegéből, váratlanul tipikus történetek és arcképek rajzolódhatnak ki. Csodálatosan tanulságos például az a széles körű és fenemód objektív vizsgálata, melynek során a nemesi bizottság a törvényes látszat megőrzésével tisztára mosta a kegyetlen földesúri család, és ráhúzta a jobbágycsapatra a vizet. Vagy ki ne ismerné az elégedetlen vagyonosabb vezetőit, akik békésen közvetítettek a jobbágycsapat és az uraság között, ám amikor az események túlnőttek rajtuk, és tettlegességre került sor, véletlenül távol maradtak, és sétálgattak a szőlőkben vagy „a földeken, a Duna mentén”? A véletlen pillanat üvegablakán át, zsaroló és vadállatiat őrülteket pillanthatunk meg, férféért harcoló asszonyt, bürokrátákat, sunyi szabotőröket, akiket véd nagy családjuk, az elnyomó osztály-szervezet, feltűnnek a lázadók különféle típusai, akiknek magatartása szinte statisztikai törvényszerűséggel oszlik meg a vizsgálóbizottság színe előtt.

Pedig Kosáry nem aktualizál: kizárólag történelmi adatokat közöl szigorúan és aprólékosan. Mégis, fényérvényi távolság válsztja el a betűragó szaktudósoktól: ezek boldogok, ha kideríthetik, hogy például 1901. augusztus 27-én, hány hold szőlőt vert el

Apostagon a jég, vagy hogy egy másik napon hol és mit vascsorázott Csokonai Vitéz Mihály. Kosárynál viszont a legparányibb tények is rendszerré kerekednek — nem kész koncepciójához keresi a tényeket, de koncepcióalkotásra készen (és képesen) fogadja őket. A tétényi „tumultus” eseményei mögött így rajzolódik ki a magyar történelem legfontosabb problémája: vajon mit képvisel a bécsi udvar az osztályharcok-dúlta, feudalizmusában is elmaradott Magyarországon? A szerző válasza egyértelmű: a birtokos osztály brutálisan ostoba erőszak-politikájához képest még a Habsburg-hatalom is humánus volt, mert a rendszer lényegének megmentése érdekében fellépett immár tarthatatlan kínóvesséi ellen, védte — ha nem is elég hatékonyan — a jobbágycsapat, nem jóságból, hanem mert szüksége volt adófizetőire. Ime, csírájában a történelmünkre oly jellemző hamis alternatíva: a reakciós nemesiség, mely húsz évvel a tétényi „tumultus” után, a nemzeti függetlenség szószólója lesz, és a nemzet-ellenes udvar, amely szociális szempontból egy fokkal kevésbé korszerűtlen és népellenes. Kosáry tudományos módszerének eredményeként a leghétköznapibb adalékokból könnyedén és szilárdan ível a híd a legtagabb és legtávolabbi általánosításig.

Eörsi István

NÉVADÓK ORGIÁJA

1.

Két-három-négy fiatalember összeáll, gitárt szorít keblére és szerény énekési képességgel, de elektronikus felerősítéssel angol, olasz, spanyol, francia — ritkán magyar — dalokat ad elő.

Szorgos kutatómunkával (jobbára a Magyar Ifjúság beat-kultúrájára támaszkodva s adatainak felhasználásával) összeállítottam hazánk, s főként fővárosunk beatzenekarainak névsorát. Ime:

Anonymus, Atlantisz, Atlas, Colour, Decca, Dogs, Drimörsz, Echo, Expressz, Futurama, Gemini, Gerilla, Hobo, Jailers Liversing, Maxim Quintett, Metró, Neptun, Nivram, Noir, Nonstop, Omega, Phantomas, Red Shirts, Saturnus, Scampoló, Sigma, Silver, Sinus, Strings, Syrius, Thomastie, Vexal, Wanderers.

A névsor természetesen nem a teljesség igényével készült. Eppen csak ízelítőtül.

Az artistavilágban régi szokás a nemzetközi hangzású elnevezés, aminek fő oka az, hogy az artista beutazza a világot, és bizony nem hangzanak jól az effajta elnevezés, hogy például: The 3 Hozzenblasz légtornászok. De ezek a hosszú hajú fiatalberek túlnyomó többségükben Budapest első

és huszonkettedik kerülete között cirkálnak, maximum Nyiregyháza és Szombathely között. Izléses-e, értelmes-e ez a nemzetközi névkotyvalék divat?

2.

Az embernek nem kell hajónak lennie ahhoz, hogy örüljön egy-egy új magyar hajó vízrebocsátásának. Engem még egy új busz forgalomba állítása is hazafias optimizmussal tölt el. Igen ám, de a buszokat számozzák, a hajókat elkeresztelik. A MAHART a Duna-tengerjáró hajókat városainkról nevezi el. Ez elvileg helyes, bár el lehet rajta gondolkozni, vajon hajózásunk nemzetközi hírverése szempontjából fontos-e, hogy egyik tengerjárónk a Cegléd nevet hordozza végig Kis-Ázsia kikötőin s egyebütt.

Most azonban, mint olvastam, legújabb tengeri hajónk ez a nevet fogja kapni: Hajdúszoboszló. Már a Székesfehérvár se névadó telitalálat — Alba Regia, inkább az lett volna! — de képzelje el az olvasó: hogyan betűzik ki, vagy pláne ejti ki bármely nemzet fia-lánya a Hajdúszoboszlót, ezt a hosszú nevet, amely nyilván megerősíti hajózásunk külföldi partnereiben azt a feltevést, hogy a magyar egyike a világ legolvaszhatatlanabb és legkijelhetetlenebb nyelveinek. A MAHART nemzetközi forgalmának lebonyolításával foglalkozó irostaloknak nem jutott eszébe: a hajó neve bizonyos mértékig a hajó reklámja is. És a reklám egyik fő feltétele: a könnyen megjegyezhetőség. (Mindezt abban a reményben mondom el, hogy szépen szaporodó hajóparkunk jövőendő újszülöttjeit lehetőleg se Sátoralja-újhelyre, se Mátraszentbenedekre ne kereszteljék.)

3.

Még egy hajóelnevezést tennék szóvá. Ez nem a MAHART-ot, hanem magát a SZOT-ot illeti, mert az ő tulajdonuk lett, és neveztek el 1967 nyarának egyik szép új hajóját „Szocialista Forradalom 50.” névre. Ez a név egy kirándulóhajó orrát díszíti.

Kirándulóhajó számára ideális név lenne az, hogy mondjuk: Iluska. Esetleg: Muskáti. A fenti név többek között azért nem tökéletes, mert elhangozhatik a következő mondat: „Képzeld, istenien tusoltunk a Szocialista Forradalom ötvenen.” Amivel azt akarom mondani, hogy magasztos nevek ráerőszakolása tőlük teljesen idegen tárgyakra, vagy intézményekre lelkes, de téves értelmezése a propagandának. Se éjszakai mulatóhelyet, se csokoládét, se kirándulóhajót nem illet meg erkölcsi, politikai, hazafias, vagy bármilyen más nemes célt kifejező cím. Túlagítani: ellen-agitáció.

SZ. D.

SZERENCSEVÁRÁS Tóth Gyula karikatúrája

NEM HARAGSZOM...

Nem haragszom „doktor” Fodor Imolára. Inkább bámulattal tölt el mindaz, amit az *Esti Hírlapban* olvastam róla. Lehet, hogy nem válik becsületemre, de tisztelem a teljesítményt, még akkor is, ha erkölcsileg nem igazolható.

Fodor Imolát a Magyar Tudományos Akadémia egyik munkatársának ajánlására felvették az Egyesült Izzóba pszichológusnak, és javára írták, hogy végzett orvosnő. Akkor még egyik diplomát sem szerezte meg. Ez a csel önmagában még nem bámulatra méltó, kisfűlű szélhámosok is elkövetnek hasonló stíliket. Később azonban a Légvédelmi Készülékek Gyára Illatos úti ergonómiai laboratóriumának vezetője lett, valamint a MEDICOR — orvosi műszergyár — tudományos munkatársa, és ebben a minőségben már kibontakoztathatta nem hétköznapi tehetségét. Legszebb húzásának azt tartom, hogy a MEDICOR-ban „hosszú hónapokon át jóformán nem az üzemorvos praktizált, hanem olyan valaki, aki soha, egyetlen napot, egyetlen órát sem töltött az orvostudományi egyetemem.” Ragyogóan felszerelt orvosi szobájában minden betegséget gyógyított — nyilván nem is katasztrófális eredménnyel, hiszen akkor lebukott volna —, a portástól a vezetőig mindenkit ő kezel, mégpedig protekiómentes szigorral — ebédidőben még vezető beosztású elvtársak sem zavarhatták. Felismerte a bürokratikus struktúrából adódó lehetőségeket — minél több egymás mellé rendelt szerv létezik, annál több köztük a hézag —, és a munkaügyi osztálynak azt állította, hogy a személyzeti osztály már látta a diplomáját, a szemlézetin pedig a munkaügyire hivatkozott: ezzel a kettős sakk-

húzással — amely egyszerre mérész és leleményes — szabad mozgást, ambícióhoz illő munkát szerzett magának. A nagy házardörök bizonyosságával tudta, hogy ha eltökélten és higgadtan lép fel, akkor senkinek sem jut eszébe megnézni a munkakönyvét, vagy felvenni a telefont. Ismerte a reális viszonylatokat.

Teljesítményének értékét növeli, hogy az orvosszakértők megállapítása szerint „kóros pszichopatás egyéniség”. Igazán nem lehetett számára gyerekjáték becsapni annyi normális és józan-ítéletű embert. Hónapokon, évenként át, napról napra! Mennyi akaraterő és szívós következetesség, milyen tökéletes szerepjátékos-képesség kellett hozzá! Jó, hogy végre lebukott, de miért haragudjak rá? Miért rá haragudjak?

E. I.

HOL A HATÁR?

Kiosztották a Kurt Ziesel ügyvezető igazgató irányításával működő müncheni Deutschland Alapítvány 1967. évi „Konrad Adenauer” díjait. Hogy e különös nevű díj mibenlétét jobban megértsük, vegyük szemügyre az ügyvezető igazgató úrnak a náci-párt hírhedt lapjában, a *Völkische Beobachterben* publikált lélekemelő szövegét (anno 1944):

„Bármikor fogjon is el kétség, fásultság, vagy lankadás, bármikor véljük is, hogy olyan határig érkezünk, amelynél nincs tovább, mi valamennyien, katonák és haza, vígaszt nyerőn tekinthetünk a bennünk vezető Férfiúra. Ő, aki mindenkor oly csodálatosan megóvott bennünket, örökn középpontjává lett.”

Herr Ziesel számára csakugyan semminek sincs határa. Igaz, a Führerről mégsem nevezhet el manapság irodalmi díjat. No de, ha nincs ló, ugycbár...

— tim —

KÉT MONDAT, EGY SZERZŐ

A vizsz. 1. és függ. 1. sz. sorokban Vauvenargues-nak, a neves francia moralistának (1715–1747) egy-egy gondolatát rejtettük el. Megfejtésül ezt a két mondatot kell beküldeni.

VIZSZINTES: 14. Engedélyt megtagadó. 15. Szerb, horvát, vagy bosnyák felkelő az első világháborúban. 16. Vele szemben. 17. Győzelmet arat. 19. Spanyol és norvég autók betéjele. 20. RLO. 21. Egy zugióli szerszámgyár nevének mássalhangzó. 23. Levegő, görög szóval. 24. Hidrogén és neon vegyjele. 25. Utemméro szerkezet. 27. Különböző római számok. 28. Például ilyenkor. 29. Létréjón. 30. Finn gépkocsik jelzése. 32. Kölyökkutyára is mondják. 34. Neves tengerentúli labdarúgó. 35. Lócsemege. 37. Zuhany. 39. Őn és hidrogén. 40. Földet hasítják. 42. Washington folyója. 45. Régi dátumok előtt álló betűk. 46. Fejenállás. 47. Fölébe helyez. 49. Jugoszláv fürdőhely. 50. Kvartély, névelővel. 52. Szélhárfia. 53. A régi budapesti földrajti rövidített neve. 55. ZSZ. 56. O. P. — kiejtve. 57. Leningrád folyójának mássalhangzó. 58. Keresztüljuthat. 60. Névelős had. 62. Hajlékonyak és karcsúk. 65. A leghosszabb francia folyó.

FÜGGŐLEGES: 2. Francia nagyváros a belga határ közelében. 3. Már nem friss. 4. Nitrogén és tellur. 5. A rádió irodalmi folyóirata. 6. Sz. K. 7. Taszít. 8. Svéd város a Botteni öbölben. 9. Róma folyójának latin neve. 10. Levelet küld. 11. NÁR. 12. Oxigén és szén. 13. Érn. szinesedni. 17. Az itt lévő száma. 22. Az ilyen diák vasúton jár is-

kolába. 24. Nevezetes. 26. Kikötő. 27. Borít. 29. Orosz forradalmár; a polgárháború hőse, harcban esett el (1895–1919). 31. Ezen lépett Edward király a walesi bárdokról szóló Arany-vers második sorában. 33. Visszatetsző. 36. A malájok rágcáslva fogyasztják. 38. Sarlatán. 41. Nagy edény. 42. Aláír. 43. Száz kiló. 44. Kalória, rövid. 48. A klór fémmelet alkotott sója. 51. A/A — fon (I). 53. A magyar és a lengyel pénz rövidítése. 54. Társaságában. 58. ASE. 59. Rádium és nitrogén. 61. Evezred, görög szóval. 63. D. Cs. 64. A 15. sz. 1. és 5. betűje.

Bajal Ernő

A megfejtéseket 12 napon belül kérjük beküldeni, levelezőlapon. A lapra ráírandó: REJTVÉNY. Borítékban küldött megfejtéseket nem veszünk figyelembe. A helyes megfejtők között tíz példányt sorsolunk ki Dobos László: Földönfutók című regényéből.

Megfejtés az 51. számból:

... Táncolva, zengve és zenélve lágyan / Fehér rózsákként, hull alá a hó.” (Kosztolányi).

Jutalmazottak:

Csípő Adrienne, Hollós Attila, Jassó István, Kaltenecker Ferenc, Villányi Gyula — budapestiek; Botyánszky János — Mezőtúr; Csomal Ferenc — Veszprém; Fejéregyházi László, — Gödöllő; Mizik István — Ráckeve; Rumpf Jánosné — Sopron.

1	2	3	4	5	É	6	7	8	9	10	11	12	13	N
14						15								
16						17		18					19	
20						21		22		23			24	
25						26						27		
É						28				29				
30	31					32				33			34	
35						36				37			38	39
40						41		42		43		44	45	
46						47						48		T
49						50							51	
52						53		54		55			56	
57						58		59		60		61		
62						63				64		65		
I						CS						M		

ELET ÉS IRODALOM

Irodalmi és politikai hetilap
Főszerkesztő:
NEMES GYÖRGY
Szerkesztő:
JOVÁNOVICS MIKLÓS

Szerkesztőség: Bp., V. Alpari Gy. u. 22. Tel: 111-424; 310-920; 314-164; 111-087; 113-220. Kiadja: Lapkiadó Vállalat, Lenin körút 9-11. Telefon: 221-285. Felelős kiadó: Sala Sándor. Nyomta: Szikra László nyomda. Terjeszti a Magyar Posta. Előfizethető bármely postahivatalnál, a kézbesítőknél, a Posta hírlapüzleteiben, és a Posta Központi Hírlap Irodánál (Budapest, V., József nádor tér 1.). Előfizetési díj negyed évre 24.— Ft. Külföldiek részére a Kultúra Könyv- és Hírlap Kereskedelmi Vállalat.

KEZIRATOKAT NEM ÖRZÜNK MEG ÉS NEM KÜLDÜNK VISSZA.

Megjelenik minden szombaton.

INDEX:
25 244.